

DOI: 10.20535/2522-1078.2021.1(9).240622

УДК 94:81'373.22](477-25)(045)

Надходження до редакції: 05.03.2021

Прийняття до друку: 27.03.2021

Андрійчук М. Т.

*канд. наук із соц. комунікацій, доц. кафедри
видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна,
2505mt@gmail.com*

ORCID: 0000-0002-2118-1344

Andriychuk M.

*PhD of Social Communications, Associate
Professor at the Department of Publishing
and Editing, Publishing and Printing Institute
of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv,
Ukraine, 2505mt@gmail.com*

ORCID: 0000-0002-2118-1344

**ДИСКУРС ПАМ'ЯТЕЙ В НАЗВАХ КИЇВСЬКИХ ВУЛИЦЬ
ТА ПЛОЩ (2014–2020 РОКИ)****DISCOURSE OF MEMORIES IN THE NAMES OF KYIV STREETS
AND SQUARES (2014–2020)**

Стаття присвячена змінам в топоніміці української столиці, що відбулися протягом 2014–2020 років. Процес змін суттєво позначився на комунікативній сфері, викликав жваві дискусії між прихильниками проросійського та проукраїнського конструктів історичної пам'яті.

Автором наголошено, що національно орієнтована топоніміка є важливим чинником формування національної пам'яті та ідентичності. Процеси зміни топоніміки проходили всі новопосталі держави та держави, що здійснювали транзит від тоталітарного до демократичного ладу. Не є винятком і Україна, що розпочала перейменування топонімів після проголошення незалежності, але й досі не завершила ці процеси, зокрема і в столиці. Зміни назв міст, вулиць, площ та інших об'єктів топоніміки — невід'ємний фактор повернення в комунікаційний простір регіонів та держави в цілому історичної пам'яті, глорифікації власних героїв, культурних діячів та важливих подій.

Схарактеризовано особливості перейменувань київської топоніміки від початку 1990-х років до 2013 року. Водночас особливу увагу приділено відповідному процесу в 2014–2020 роках, коли поштовхом до перейменування численних вулиць, провулків, проспектів, площ Києва стала Революція Гідності (2013–2014) та російсько-українська війна. В умовах продовження російської агресії проти України та претензій Російської Федерації на історичну спадщину Києва (міста, що лежить в основі російських історичних міфів, зокрема головного — про Київ

як «колиску тисячолітньої Росії») перейменування топоніміки стало питанням інформаційної безпеки держави. Це питання тісно пов'язане зі змінами ціннісних орієнтирів великих соціальних груп цілої країни.

Перейменування міських топонімів у 2014–2020 рр. відбувалося переважно в рамках процесів декомунізації. За ці роки у Києві перейменовано та повернуто історичні назви 227 вулицям. Водночас перейменування супроводжувалося активним дискурсом проукраїнської та проросійської пам'ятей і гучними судовими процесами. У 2019–2020 роках хвиля перейменувань різко скоротилася. Багато в чому це сталося внаслідок зміни політичної кон'юнктури. Аналізуючи назви вулиць і площ, що ще містять неукраїнські маркери, автор доходить до висновку, що робота з повернення у публічний простір Києва національно орієнтованої топоніміки очікує свого завершення.

Ключові слова: дискурс пам'ятей, політика пам'яті, інформаційна безпека, топоніми, декомунізація, вулиці Києва, публічний простір.

The article is devoted to the changes in the toponymy of the Ukrainian capital that took place during 2014–2020. The process of changes has significantly affected the communicative sphere, provoked lively discussions between supporters of pro-Russian and pro-Ukrainian constructs of historical memory.

The author emphasizes that nationally oriented toponymy is an important factor in the formation of national memory and identity. The processes of changing toponymy took place in all the newly formed states and states that transitioned from a totalitarian to a democratic system. Ukraine is no exception. The process of renaming toponyms began after the declaration of independence, but still has not been completed, including in the capital. Changes in the names of cities, streets, squares and other objects of toponymy are an integral factor in the return of historical memory to the communication space of regions and the state, as well as the glorification of their own heroes, cultural figures and important events.

The peculiarities of renaming of Kyiv toponymy from the beginning of the 1990s to 2013 are described in the article. At the same time, special attention was paid to the relevant process in 2014–2020, when the impetus for the renaming of numerous streets, alleys, avenues, squares of Kyiv was the Revolution of Dignity (2013–2014) and the Russian-Ukrainian war. The renaming of toponymy became a matter of information security of the state in the context of continuing Russian aggression against Ukraine and the Russian Federation's claims to the historical heritage of Kyiv (the city underlying Russian historical myths, including the main one about Kyiv as the "cradle of millennial Russia"). This issue is closely related to changes in the values of large social groups throughout the country.

Renaming of city toponyms in 2014–2020 took place mainly within the framework of decommunization processes. Over the years, 227 streets in Kyiv have been renamed. At the same time, the renaming was accompanied by an active discourse of pro-Ukrainian and

pro-Russian memories and lawsuits. In 2019-2020, the wave of renamings decreased sharply. This is largely due to changing political conditions. Based on the analysis of the names of streets and squares that still contain non-Ukrainian markers, the author concludes that the work on returning to the public space of Kyiv nationally oriented toponymy is waiting to be completed.

Keywords: discourse of memories, memory policy, information security, toponyms, decommunization, streets of Kyiv, public space.

Вступ. Питання повернення національної пам'яті українського народу актуалізувалося в останні роки існування Радянської імперії, тобто в період так званої перебудови (1985–1991). Тоді під гаслами демократизації, гласності, усунення «білих плям» в історії було поставлено під сумнів більшість панівних тез радянської історіографії (фактично однієї із версій російської великодержавної історіографії), зокрема і щодо заборонених тем української історії. Пізніше питання історії та національної пам'яті привернуло особливу увагу після Революції Гідності та початку агресії Російської Федерації як один із фокусів розгляду проблеми формування ідентичності громадян України, зокрема тих, що проживали на територіях, які потрапили під окупацію.

Історичні знання відіграють провідну роль у формуванні колективної пам'яті великих соціальних груп. Водночас уваги потребують канали комунікації, що дозволяють транслювати ці знання. Поряд зі шкільними підручниками, науковими, науково-популярними й літературно-художніми виданнями історичної тематики, публікаціями в медіа, теле- й радіопередачами до таких каналів слід віднести і вивіски на площах і вулицях у населених пунктах, що відображають назви об'єктів топоніміки. Адже назви міст, вулиць, площ не лише сприяють поверненню власної історії в інформаційний простір регіонів та держави в цілому, але й формуванню національної ідентичності.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Зарахування топонімів до пам'яток історії та культури [1, с. 50] свідчить, що українські смисли і символи у топоніміці є важливим складником політики пам'яті. Зокрема, В. Лучик вважає, що відновлення історичних топонімів в нашій країні не лише сприятиме відновленню історичної справедливості, але й відновленню пам'яті українського народу, яка є важливим чинником українського державотворення [1, с. 50].

Топоніміка Києва у цьому контексті потребує особливої уваги, оскільки це місто — важливий складник імперського міфу Москви,

своєрідний «наріжний камінь» у пошуках витоків Московського царства/Російської імперії, об'єкт постійних кремлівських претензій. Що ж до праць з топоніміки і особливо київської, то питання, пов'язані з нею, порушувалися фактично з появи українського літописання у середньовіччі чи таких давньоукраїнських книжних пам'яток як «Києво-Печерський патерик» (перша редакція якого з'явилась ще у XIII ст.). Топоніміка одного з ключових міст не лише в історії України, але й усєї Східної Європи не залишалась поза увагою дослідників і нової доби. Так ще у XIX — на початку XX ст. до різноманітних питань історичної топоніміки Києва зверталися такі вчені, як В. Антонович, М. Берлінський, Є. Болховітінов, І. Верещинський, М. Грушевський, О. Грушевський, М. Закревський, В. Іконніков, І. Каманін, О. Лазаревський, І. Лучицький, М. Максимович, Л. Похилевич, П. Развидовський, І. Таїров, В. Щербина та інші.

У радянську добу тематику історичної топоніміки Києва порушували Ю. Асеев, В. Гаврилюк, Д. Мишко, І. Речмедін, П. Толочко та ін. Матеріали з топографії Києва вміщені у 1-му томі краєзнавчого 26-томного видання «Історія міст і сіл Української РСР: Київ» (Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968). Але нині ці матеріали слід використовувати дуже критично. Адже вони заідеологізовані, значною мірою сфальшовані та подані крізь призму радянської та російської історіографій, що не лише спотворює історію Києва, але й нав'язує нам чужі історичні наративи. Інші видання радянської доби (окрім історичних документів), в яких порушуються питання топоніміки, теж мають нашарування заідеологізованості та фальшування. Зокрема, у цей період з'явилися й такі довідкові видання, як «Київ: Енциклопедичний довідник» (Київ: Головна редакція УРЕ, 1981), «Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі» (Київ: Наукова думка, 1985). Цінні матеріали стосовно історичної топоніміки Києва були вміщені у виданій напередодні здобуття незалежності України книзі «Описи Київського намісництва 70–80-х рр. XVIII ст.» (Київ: Наукова думка, 1989).

У добу незалежної України тією чи іншою мірою порушували питання топоніміки Києва (переважно у межах історії та киевознавства) такі автори, як В. Гедз, І. Гирич, Д. Данильчук, Г. Івакін, М. Кальницький, В. Ковалинський, А. Кудрицький, Г. Малаков, В. Михальчук, Т. Панєкіна, Ю. Павленко, Л. Пономаренко, О. Різник, Н. Савчук, Т. Себта, П. Толочко, О. Храмов та ін.

Була видана і низка тематичних довідкових видань: «Вулиці Києва: Довідник» (Київ: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 1995), «Київ. Історична енциклопедія. З найдавніших часів до 1917 р.» (Київ: 3-Media, 2000; на компакт-диску), «Визначні пам'ятки Києва: Енциклопедичний довідник» (Київ: Фенікс, 2005), «Київ. Короткий топонімічний довідник» (Київ: Павлім, 2003), а також окремі монографії, як, наприклад, книга С. Климівського «Соціальна топографія Києва XVI — середини XVII ст.» (Київ: Стилос, 2002).

У працях з питань топоніміки Києва останнього десятиліття дослідники розглянули низку важливих аспектів. Зокрема, Н. Савчук запропонувала власну класифікацію київських топонімів [2], Т. Панекіна розглянула побутування назви міста крізь призму українського народного фольклору [3]. Процесам перейменування вулиць Києва у період нацистської окупації (1941–1943) приділили увагу Т. Себта [4; 5] та В. Гедз [6]. Чи не найбільше уваги київській топоніміці і, зокрема, перейменуванню вулиць, приділив І. Гирич (книги «Київ в українській історії» (Київ: Смолоскип, 2011) та «Український Київ кінця XIX — початку XX ст. Культурологічний есей» (Київ: Пенмен, 2017); статті «Сучасна київська топоніміка як вияв історичної свідомості» (2013), «Топонімія Києва як відбиття історичної пам'яті» (2014), «Чи потрібна в Києві подальша декомунізація та дерусифікація міського інтелектуального простору?» (2018). Показово, що І. Гирич наголошує, що топоніміка міських вулиць є маркером національної пам'яті [7, с. 133].

Водночас роль топоніміки у формуванні різних конструктів суспільної пам'яті, комунікативні аспекти відповідного дискурсу та пов'язані з ним практичні питання потребують подальших поглиблених досліджень.

Мета роботи. У цій статті на прикладі перейменувань урбанонімів української столиці проаналізуємо зміну публічного простору Києва як важливого чинника формування національної пам'яті та ідентичності українців.

Результати проведення дослідження. Повернення чи творення національно орієнтованої топоніміки є важливою практикою для новопосталих держав, оскільки неможливо формувати незалежну державу на старих імперських чи комуністичних ідеологемах. Свого часу цим шляхом пройшли новопостала у 1918 р. Чехословацька Республіка, повоєнна Західна Німеччина, відроджені у 1991 р. республіки Балтії [8]. Національно орієнтована топоніміка є важливою комунікаційною

формою впливу на масову свідомість і в незалежній Україні (як частина українського антирадянського й антиколоніального дискурсу). Хоча тривалий час (фактично до проголошення декомунізації) процеси розвитку цього дискурсу відбувалися недостатньо активно і комплексно.

Київ як столиця незалежної України став на шлях оновлення топоніміки ще до офіційного проголошення незалежності України, після обрання Київради першого демократичного скликання. На початку 1990-х років частину вулиць столиці було перейменовано. Одним вулицям повернули історичні назви, інші — отримали нові. Зокрема, у 1990 р. було повернуто історичні назви таким київським вулицям та площам як: Мала Житомирська (замість П. Постишева — сталінського поплічника, організатора антицерковної кампанії та одного із винуватців Голодомору в Україні), Прорізна (замість Я. Свердлова — одного із керівників більшовицької партії і Жовтневого перевороту, ініціатора червоного терору), Еспланадна (замість В. Куйбишева — російського революціонера-більшовика та радянського і компартійного діяча доби Сталіна), Паньківська (замість Степана Халтуріна — російського революціонера-терориста), Софіївська (замість М. Калініна — одного із лідерів російських більшовиків, радянського та партійного діяча доби Сталіна) та ін. Також у 1990 р. Контрактова площа повернула свою історичну назву замість Червоної.

У цей період перейменовували вулиці і на честь видатних уродженців Києва. Приміром, вулиці 2-га Тростянецька та Нова на Позняках були об'єднані і перейменовані на вулицю Анни Ахматової (російської поетеси — уродженки України, важлива частина життя, якої пройшла у Києві). Того ж 1990 р. частина вулиці Російської у Дарницькому районі була перейменована на Поліський провулок [9]. Цікаво, що решта вулиці Російської була перейменована лише у 2020 р. на вулицю Юрія Литвинського. Водночас у 1990 р. були й перейменування, спрямовані на увічнення місцевих діячів революційного руху. Наприклад, вулиця Коротка в Голосіївському та Солом'янському районах була названа іменем київського робітника і члена Деміївського ревкому Онуфрія Трутенка. Нарешті аж у 2016 р. цю вулицю перейменовували на честь першого ректора Київського університету, українського ботаніка, історика, філолога та етнографа ХІХ ст. Михайла Максимовича.

У 1991 р. історичні назви повернули таким міським вулицям як: Притисько-Микільська (замість Г. Лівера — російського революціонера-більшовика), Костьольна (замість Челюскінців — радянських дослід-

ників Півночі), Нагірна (замість П. Каркоця — радянського і компартійного діяча). Перейменовано було навіть окремі топонімічні об'єкти, що до того носили назви діячів російської дореволюційної історії. Наприклад, у 1991 р. вулиця Степана Разіна стала називатись Протасів Яр (узвіз Степана Разіна теж було перейменовано на Протасів Яр). Крім того, замість вулиць, названих іменами більшовицьких лідерів та пізніших компартійних діячів, з'явилися нейтральні топоніми або топоніми, перейменовані на честь історичних постатей чи діячів української культури. Так, проспект, названий іменем радянського маршала К. Ворошилова, став Лісовим; вулиця, названа іменем радянського і компартійного діяча Олексія Ватченка, стала вулицею Миколи Василенка (українського історика, політичного і громадського діяча, члена Української Центральної ради та міністра освіти Української Держави часів гетьмана П. Скоропадського); вулиця Сергія Кірова (російського радянського і компартійного функціонера) була перейменована на честь видатного українського історика, Голови Української Центральної ради Михайла Грушевського. Того ж 1991 р. була відновлена назва Михайлівської площі, що носила назву М. І. Калініна («всесоюзного старости» сталінських часів) [9].

У 1992–1993 рр. теж було здійснено низку важливих перейменувань столичних вулиць. Особливо цінним було те, що ці перейменування зачепили середмістя. Зокрема, у 1992 р. на Липках повернули історичну назву Лютеранській вулиці (замість Ф. Енгельса — одного із основоположників марксистського вчення), а на Подолі — вулиці Спаській, що до того мала назву Героїв Трипілля (київських пробільшовицьки налаштованих робітників, що виступили на боці радянської влади у боротьбі із українськими повстанськими загонами отамана Зеленого). Того ж 1992 р. вулиці І. Репіна повернули історичну назву — Терещенківська (на честь представника відомої української родини, дореволюційного підприємця та мецената, почесного громадянина міста Н. Терещенка). У 1993 р. було повернуто історичну назву вулиці Шовковичній, що у радянську добу носила назву Карла Лібкнехта (одного із діячів німецького та міжнародного комуністичного руху). Вулиця Інститутська (у радянську добу — Жовтневої революції) повернула свою історичну назву у 1993 р.. У 2014 р. частина цієї вулиці була перейменована на вулицю Героїв Небесної сотні, оскільки саме тут в сутичці із силовиками, що захищали промосковський режим під час Революції Гідності, загинула найбільша кількість людей.

У 1993 р. було перейменовано деякі вулиці, що носили імена радянських та компартійних діячів чи організацій, які асоціювалися із радянським минулим: вулиця Дем'яна Коротченка (радянський та партійний функціонер) була перейменована на Олени Теліги (українська поетеса, діячка національно-визвольного руху, член ОУН); вулиця Д. Бедного (класик радянської літератури та співак діяльності Сталіна) — на Олега Ольжича (український поет, археолог, член ОУН), вулиця Комсомольська — на Миропільську. Повертали із небуття у міський комунікативний простір і топоніми киеворуських часів. Наприклад, вулиця Житлова була перейменована на Княжий затон (історична назва місцевості на Осокорках). У 1993 р. повернули історичну назву Софійській площі (замість назви радянського періоду на честь Б. Хмельницького). Площа Героїв Арсеналу (робітників заводу Арсенал) у 1993 р. отримала назву Арсенальна [9].

Однак, процес перейменування київських топонімів був не лише половинчастим, але й короткотривалим у часі. Політична кон'юнктура у державі доволі швидко змінилася. Хоч після проголошення незалежності Верховною Радою України й була заборонена діяльність Комуністичної партії, але доволі швидко частина колишніх комуністів зуміла об'єднатись у Соціалістичну партію України та Селянську партію України, а невдовзі (19 червня 1993 р.) через суд вдалося відновити й діяльність Комуністичної партії. Саме представники цих лівих партій, а також інших організацій, що у своїй діяльності орієнтувалися на Росію, склали більшість як у Верховній Раді України, так і у багатьох місцевих радах [10, с. 144 — 145; 11, с. 566]. Крім того у 1993 р. Президентом України став Леонід Кучма, що був вихідцем із привілейованого за Радянської імперії прошарку керівників великих промислових підприємств — так званих «червоних директорів» і якому знадобилося досить багато часу щоб зрозуміти, що «Україна — не Росія». Це, власне, засвідчила його книга з такою ж назвою [12]. Крім того, слід пам'ятати, що перейменування топонімів значною мірою залежала від позиції місцевих очільників. У Києві реальна декомунізація була припинена у другій половині 1990-х років, коли О. Омельченко (очільник міста у 1996–2006 рр.) запровадив мораторій на перейменування київських топонімів [13, с. 130].

Отже, світоглядні переконання представників органів влади (як і значної частини виборців, що отримали освіту у Радянському Союзі), ускладнили доведення декомунізації (а фактично дерусифікації) до

кінця. Хоча епізодичні перейменування столичних вулиць траплялися й у другій половині 1990-х — на початку 2000-х років. Зокрема, у 1999 р. було повернуто історичну назву вулиці Введенській, яка до того носила ім'я Михаїла Ратманського — одного з організаторів Комсомолу в Україні, чекіста, що боровся українськими патріотами. У 2000 р. провулку Фелікса Дзержинського, названого на честь творця і очільника сумнозвісної більшовицької каральної структури ВЧК, було надано ім'я Івана Козловського — видатного українського співака. Того ж 2001 р. частину Дніпровського узвозу було перейменовано на алею Героїв Крут, у 2003 р. вулицю Новий проїзд — на честь гетьмана Української Держави Павла Скоропадського [8]. Також у 2003 р. вулиця Радгоспна була перейменована на вулицю Василя Стуса — українського поета та дисидента, члена Української Гельсінської групи, що загинув в радянських таборах. Це, безумовно, справило позитивний вплив на збільшення українських маркерів у столичній топоніміці.

Ми свідомо зупиняємося саме на цих топонімах, щоб показати, як поступово відходили у небуття згадки в комунікаційному дискурсі столиці про найбільш одіозних діячів радянського режиму. Можливо, ці перейменування урбанонімів відбувалися швидше не завдяки, а всупереч київській владі. Як слушно зауважив І. Гирич про тодішнє керівництво столиці: «Київська влада ніяк не може позбутися більшовицького ідеологічного стереотипу, який національно-визвольну війну українського народу обмежував козаччиною, коліївщиною та опришківщиною. Далі Гонти і Залізняка, Кармелюка й Довбуша ця боротьба не одержала легітимації. Бо з середини ХІХ ст. уся інтелектуальна окремішницька лінія української ідеології охрещувалася комуністичною пропагандою як «буржуазно-націоналістична», а отже, на всіх діячів від П. Куліша та М. Костомарова до М. Міхновського і Д. Донцова було навішено тавро відступництва і зрадництва. Затаврували навіть соціал-демократів і комуністів: Л. Юркевича, В. Винниченка, О. Шумського і М. Хвильового, бо залишалися українцями до кінця» [7, с.138].

Другий етап декомунізації пов'язаний із президенством Віктора Ющенка (2005–2010). Він на відміну від Л. Кучми приділяв багато уваги відновленню історичної пам'яті українського народу, що відбилося також і на рішеннях багатьох місцевих рад у межах перейменування топонімів. Однак, у Києві цей процес не набув значної активізації, багато в чому через те, що політика Президента України не впливала на

тодішнього екстравагантного мера Л. Черновецького. Водночас варто згадати появу в київській топоніміці вулиці Симона Петлюри (2009 р.), що до того носила назву Комінтерну.

У 2010 р. державу очолив Президент В. Янукович, який зробив пріоритетним проросійський вектор розвитку України, що безумовно відбилось й на політиці пам'яті, зокрема у столиці. Тут промовистим є приклад з перейменуванням вул. Січневого повстання. У часи президентства В. Ющенко вона була перейменована на вул. Івана Мазепи (2007), а в часи В. Януковича більша частина вулиці, зокрема тієї її частини де розташована Києво-Печерська лавра, була перейменована на вул. Лаврську. Ініціаторами були депутати Київради, що представляли Блок Черновецького (В. Журавський) та Партію регіонів (П. Лебідь — тодішній настоятель Києво-Печерської Лаври, більш відомий як Архієпископ Вишгородський УПЦ МП Павло) [14].

Загалом у 2010–2013 рр. київські топоніми, як і в попередній період, перейменовувалися нечасто. Як правило, вулицям присвоювалися нейтральні назви або увічнювалися імена тих діячів, яких явно не можна було звинуватити в українському буржуазному націоналізмі. Наприклад, у 2011 р. вулиці, що у Дніпровському районі, була присвоєна назва Гаражна. Того ж року вулицю Нову, що сформувалася у 2010-ті рр. у Деснянському районі, було названо іменем Василя Сухомлинського — видатного українського педагога радянської доби, а також письменника та поета. У 2010 р. вулицю Крейсера «Аврора» було перейменовано на честь українського поета Д. Луценка (але це рішення вступило в силу лише у 2013 р.). У 2012 р. вулиця В. Боженка, що у Голосіївському районі, була перейменована на Казимира Малевича.

Спроби повернути вулицям історичні назви чи присвоїти їм імена діячів із українського національного пантеону закінчувалися, як правило, невдачами. Тодішні представники влади міцно трималися за радянську та російську імперську спадщину, сприяючи нарощуванню проросійських впливів у комунікативному дискурсі. Показовою є історія зі спробою перейменування київських вулиць наприкінці 2011 р. Зокрема, 10 листопада на черговій сесії Київради було поставлено на голосування проект рішення «Про повернення окремим вулицям Києва історичних назв». Пропонувалося змінити назви вулиць Димитрова (на Ділову), Артема (на Січових Стрільців), Ульянова (на Маланюка), Кіквідзе (на Гонгадзе), Криленка (на Зерова), Юрія Коцюбинського (на Джеймса Мейса), Червоноармійська (на Велика Васильківська) та ін.

На жаль, рішення не набрало необхідну кількість голосів. Противники твердили, що для перейменування необхідні значні фінансові ресурси (депутат Київради Алла Шлапак) чи обов'язково слід враховувати думку киян (тодішній секретар Київради Г. Герега) [15]. Звичайно, це рішення активізувало дискурс пам'ятей у комунікаційному просторі столиці.

Новий етап перейменування київської топоніміки пов'язаний із Революцією Гідності (Євромайдан) 2013–2014 рр. та початком 20 лютого 2014 р. російсько-української війни. Події Євромайдану, окрім своєї проєвропейської, демократичної спрямованості, носили також антиімперський і антиросійський характер. У цей час багато наших громадян опинилося перед вибором: обрати бік «українського світу» чи «русськава міра», тобто перед вибором ідентичності. Серед тієї частини суспільства, що обрала український вектор суспільного розвитку, зростала затребуваність на український культурний продукт, історію, героїку тощо. Зміни, що відбувались тоді в українському соціумі, проходили під гаслами декомунізації, що виходила за межі власне декомунізації і була багато в чому дерусифікацією. Окрім усунення з міського простору пам'ятників та барельєфів, що символізували радянську добу, Київрада взялася за перейменування вулиць, площ, бульварів, мостів, кінотеатрів тощо.

Цьому сприяв і Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (2015 р.). Згідно з ним до забороненої символіки комуністичного тоталітарного режиму були віднесені «назви областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів, підприємств, установ, організацій, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року...» [16].

Позитивним є те, що депутатський корпус Київської міської ради у деяких випадках пішов далі декомунізації топоніміки, розпочавши

фактично деколонізацію та дерусифікацію столиці. Прикладами можуть слугувати перейменування Московського проспекту на проспект Степана Бандери, вулиці Тверської — на вулицю Єжи Гедройця, кінотеатру «Росія» — на кінотеатр «Кіото».

Подальший наш аналіз стосовно перейменування київських урбанонімів буде спиратися в основному на офіційні матеріали під назвою «Перелік вулиць у місті Києві, які перейменовані протягом 2014–2020 років», що розміщені на сайті Департаменту суспільних комунікацій виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). Слід відзначити, що на сайті не лише подана детальна інформація про дати перейменувань проспектів, вулиць, провулків та площ столиці за районами, але й розміщені відеоролики щодо осіб та подій, які увічнюються [17].

Якщо 2014 р. було перейменовано 13 столичних вулиць, то після прийняття згаданого декомунізаційного закону 2015 р. — вже 61 вулицю. Загалом протягом 2014 — 2020 рр. було перейменовано 227 київських вулиць. Пік перейменувань припав на 2016 р., коли 102 вулиці повернули історичні чи отримали нові назви. У 2017 р. було перейменовано лише 16 вулиць, а у 2018 р. — 28. У наступні роки кількість перейменованих вулиць істотно зменшилася — 4 вулиці у 2019 р. та 3 вулиці у 2020 р. Цей факт можна пояснити як зміною політичної кон'юнктури у країні, так і тим, що кількість столичних вулиць, які потребують перейменування, значно скоротилася.

Динаміку перейменувань столичних вулиць за роками допомагає проілюструвати нижче наведена інфографіка (Рис. 1).

Рис. 1. Динаміка перейменувань вулиць Києва.

За районами Києва кількість перейменованих вулиць виглядає так (Рис. 2).

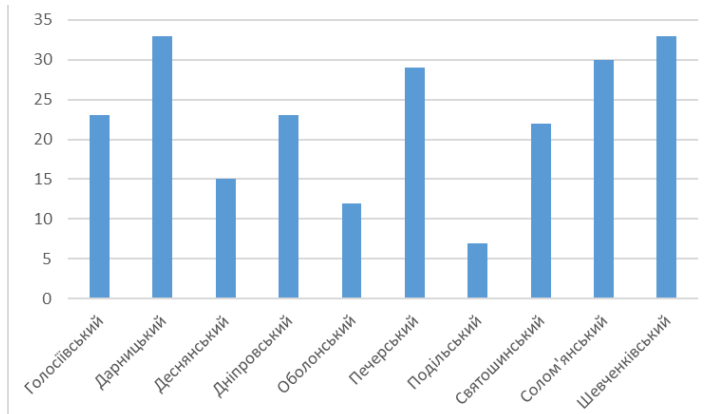

Рис. 2. Динаміка перейменувань вулиць Києва за районами.

Як бачимо, найбільше вулиць було перейменовано у Дарницькому (33), Шевченківському (33), Солом'янському (30) та Печерському (29) районах Києва. Натомість, у Деснянському — лише 15, Оболонському — 12, Подільському — 7 вулиць.

Серед знакових перейменувань вулиць і провулків у 2014 р. варто назвати перейменування вулиці Горького на Антоновича, Червоноармійської на Велику Васильківську, Димитрова на Ділову, провулку Чекістів на Костя Гордієнка.

У 2015 р. слід відзначити перейменування вулиці Чапаєва на В'ячеслава Липинського, Артема на Січових Стрільців, провулку Чеслава Белінського на Алли Горської. Того ж 2015 р. було повернуто історичні назви чи присвоєно нові, що пов'язані з київськими місцевостями або відомими українцями чи киянами, низці інших топонімів. Зокрема, у Голосіївському районі проспект Сорокаріччя Жовтня перейменували на Голосіївський, проспект Червонозоряний — на Валерія Лобановського, площу Дзержинського — на Либідську, вул. Андрія Бубнова — на Маричанську, вул. Андрія Любченка — на Загородню, вул. Тельмана — на Німецьку, вул. Крупської — на Павла Чубинського. У Дарницькому районі назву вул. Леніна змінили на Євгена Харченка, вул. Миколи Руднева — на Юрія Шевельова, вул. Марини Раскової — на Євгена Свєрстюка. У Печерському районі вул. Щорса отримала назву Євгена

Коновальця, вул. Командарма Каменєва — Петра Болбочана, вул. Струтинського — Болсуновська. У Святошинському районі провулок Івана Федька перейменували на Якова Шульгина, провулок Володимира Ульянова — на Осінній, вул. Криленка — на Олексія Береста [17].

Були й цілком нейтральні, хоча і дещо дивні за логікою обрання назв перейменування. Зокрема, у 2015 р. у Дарницькому районі провулок Жданова став Вересковим, провулок Комінтерну 1 — Солодким, провулок Комінтерну 2 — Бджолиним, провулок Комінтерну 3 — Лозовим, провулок Комсомольський — Прополісним, провулок Свердлова — Акацієвим, пров. Червоноармійський 1 — Запашним, пров. Червоноармійський 2 — Щасливим, пров. Червоноармійський 3 — Радісним, вул. Калініна — Вуликовою, вул. Комсомольська — Нектарною, вул. Котовського — Пасічною, вул. Комінтерна — Хвойною, вул. Свердлова — Медоносною, вул. Червоноармійська — Запlavною [17].

2016 р. у межах декомунізації було перейменовано найбільшу кількість київських вулиць та площ. Зокрема, площу Московську перейменували на Деміївську (Голосіївський район), вул. Онуфрія Трутенка — на Михайла Максимовича (Голосіївський та Солом'янський райони). У Деснянському районі вул. Леніна отримала назву Радосинська, вул. Фрунзе — Сім'ї Ханенків, вул. Червоногвардійська — Гната Хоткевича, вул. Щорса — Вадима Модзелевського, вул. Петра Шелеста — Миколи Плахотнюка, вул. Дзержинського — Стефана Таранушенка. У Дарницькому районі столиці того року вул. Фрунзе перейменували на Петра Прокоповича, вул. Луначарського — на Митрополита Андрея Шептицького, вул. Валентини Терешкової — на Святищенську, вул. Маршала Будьонного — на Івана Богуна, пров. Будьонного 1 — на Василя Кука (останнього головнокомандувача УПА).

У Дніпровському районі площа Луначарського отримала нову назву — Пайтелемона Куліша. В Оболонському районі у 2016 р. перейменували такі урбаноніми як вул. Павла Дибенка — на Сім'ї Шовкоплясів, вул. Фрунзе — на Кирилівську, вул. Павлика Морозова — на Академіка Оппокова, вул. Мате Залки — на Олександра Архипенка, вул. Червонофлотська — на Федора Максименка, вул. Лайоша Гавро — на Йорданську, вул. Гамарника — на Квітки Цісик, проспект Московський — на Степана Бандери, площа Дружби народів СРСР — на Оболонську.

Серед важливих перейменувань у Печерському районі — зміна назви вул. Суворова на Михайла Омеляновича-Павленка (воєначальник часів Української революції), вул. Перспективної — на Ігоря Брановицького

(полеглий захисник Донецького аеропорту), вул. Патріса Лумумби — на Іоанна Павла II, вул. Кіквідзе — на Михайла Бойчука, вул. Кутузова — на Генерала Алмазова (воєначальник часів Української революції), пров. Кутузова — на Євгена Гуцала. У Подільському районі перейменували вул. Котовського на Володимира Сальського (воєначальник часів Української революції). У Шевченківському районі було перейменовано вул. Баумана на Януша Корчака, вул. Бабушкіна — на Марка Безручка (воєначальник часів Української революції). У Солом'янському районі перейменували вул. Колективізації на Джеймса Мейса (американського історика, дослідника Голодомору в Україні), вул. Леніна — на Сергія Колоса. У Святошинському районі вул. Антонова-Овсієнка отримала назву Володимира Наумовича, вул. Командарма Уборевича — Академіка Єфремова, вул. Коллонтай — Дмитра Яворницького, вул. Фадєєва — Анни Ярославни, вул. Ленінська — Петра Дорошенка, вул. Щербакова — Данила Щербаківського [17].

У 2017 р. звертають на себе увагу такі перейменовані урбаноніми, як вул. Миколи Лебедева, яка отримала назву Юрія Поправки (Дарницький район); площа Інтернаціональна — Валерія Марченка, вул. Краснодонська — Кучмин Яр, вул. Красноводська — Хотинська, вул. Лебедева-Кумача — Миколи Голего (Подільський район); вул. Соціалістична — Левка Мацієвича, вул. Ярослава Галана — Августина Волошина (Солом'янський район); вул. Ежена Потье — Антона Цедіка (Шевченківський район) [17].

У 2018 р. на мапі Києва замість вул. Механізаторів з'явилась вулиця Генерала Шаповала (випускник НТУУ «КПІ», герой російсько-української війни), пров. Радянський перейменували на честь Михайла Михальчука (Солом'янський район); замість вул. Мельникова з'явилась вул. Юрія Ілленка, замість вул. Желябова — Марії Капніст, а вул. Невську перейменували на Нивську (Шевченківський район). Того ж року у Голосіївському районі перейменували вул. Гайдара на сім'ї Прахових, вул. Тверську — на Єжи Гедройця; у Деснянському районі замість вул. Маршала Жукова з'явилась вул. Кубанської України, вул. Олександра Сабурова стала вул. Сержа Лифаря; у Печерському районі замість вул. Анрі Барбюса з'явилась вул. Василя Тютюнника, пров. Панфіловців перейменували на пров. Йова Борецького; у Дарницькому районі вул. Новоросійська отримала назву Опришківська; у Подільському районі замість площі Червона Пресня з'явилась площа Щекавицька, замість пров. Ладо Кецховелі — пров. Воздвиженський;

у Солом'янському районі вул. Курська стала вул. Генерала Генадія Воробйова; у Святошинському районі вул. Кіровська отримала назву Старицької-Черняхівської.

Серед важливих перейменувань 2019 р. варто назвати перейменування вул. Виборзької на Олексі Тихого та просп. Космонавта Комарова на Любомира Гузара (Солом'янський район). У 2020 р. вул. Дмитрова (Деснянський район) була перейменована на вул. Никифора Дровняка [17].

Загалом зміна київської топоніміки в 2014–2020 рр. шляхом увічнення діячів національно-визвольного руху, української культури, учасників Революції Гідності та Російсько-української війни (а також через фітотопоніми, зоотопоніми чи інші типи неполітизованих топонімів), на нашу думку, є явищем позитивним. Адже таким чином витісняють з публічного простору Києва чужі й ворожі для України радянські й великоімперські маркери. Але все ж таки є і певні недоліки у політиці перейменувань топоніміки столиці. Ми можемо погодитися з І. Гиричем, що перейменування вимагають системності, а не спорадичності. Адже досі на мапі Києва немає топонімів, що увічнили б імена таких постатей як М. Костомаров, О. Кониський, О. Лотоцький, В. Доманицький, Є. Чикаленко та інших, які формували обличчя «українського Києва» в імперський період його історії. Якщо й з'являються назви площ та вулиць, що увічнюють імена таких діячів, то вони стосуються не топоніміки центральних районів, а швидше міських околиць [13, с.131–132].

Також слід відзначити, що процеси перейменування столичних проспектів, вулиць і площ навіть у 2014–2020 рр. (в умовах тривалої російської воєнної агресії проти України) не проходили безпроблемно. Вони викликали тривалі дискусії у публічному просторі, засобах масової комунікації, на рівні міжособистісного спілкування. Так, перейменування вулиці Жукова на Кубанської України певний час було предметом гострої дискусії навіть у громадському транспорті, що переміщується цією вулицею. Частина киян старшого віку досі сприймають Г. Жукова згідно зі стереотипами, що панували у радянську добу, — як «маршала перемоги».

Також проти перейменувань топоніміки міста регулярно виступають проросійські організації. Особливо це стосується тих об'єктів, що отримують назви на честь діячів українського національно-визвольного руху, які активно протидіяли російському імперіалізму в усіх його

проявах і варіаціях. Зокрема, ще 7 липня 2016 р. Київська міськрада перейменувала Московський проспект на проспект Степана Бандери (лідера однієї із течій ОУН), а 1 червня 2017 р. — проспект Генерала Ватутіна — на Романа Шухевича (головнокомандувача УПА) [18]. Однак, процес перейменування був призупинений судовим рішенням через позов, поданий Оленою Бережною (громадська організація «Антифашистська правозахисна ліга») та Борисом Фуксманом (житель Німеччини, громадська організація «Єврейська правозахисна група»). Це рішення було оскаржене Київською міськрадою [19]. Водночас у червні 2019 р. перейменування проспектів було скасовано Окружним адміністративним судом м. Києва, рішення якого був змушений оскаржувати Український інститут національної пам'яті. Лише у грудні 2019 р. Апеляційний суд м. Києва підтвердив законність дій Київської міськради щодо присвоєння проспектам Московському та Миколи Ватутіна нових назв — Степана Бандери та Романа Шухевича [20].

У січні 2021 р. за рішенням сумнозвісного Окружного адміністративного суду м. Києва було визнано протиправним і скасовано рішення Київської міськради 2016 р. про перейменування низки вулиць, проспектів та провулків, а саме: вул. Баумана на вул. Януша Корчака (відомого лікаря, педагога та гуманіста) у Шевченківському районі; вул. Кутузова на Генерала Алмазова, вул. Суворова на Михайла Омеляновича-Павленка, пров. Кутузова на Євгена Гуцала (письменника-шістдесятника) у Печерському районі; проспекту Московського на Степана Бандери у Подільському та Оболонському районах. Позов до суду подала маловідома громадська спілка «Громадський контроль та порядок» [21; 22]. Київська міськрада та Український інститут національної пам'яті вважали таке рішення необґрунтованим та подали апеляції [21; 22; 23]. У квітні 2021 р. стало відомо, що Шостий апеляційний адміністративний суд Києва визнав законним згадане вище перейменування і таким чином залишив ці українські маркери в публічному дискурсі столиці.

Отже, попри те, що за останні три десятиліття, за підрахунками Д. Данильчука, у Києві було змінено понад 290 урбанонімів [24, с. 280], війна пам'ятей у топоніміці столиці України триває. Ґрунт для цієї війни буде існувати, доки у сфері міської топоніміки не проведуть остаточної декомунізації та деколонізації назв.

На нашу думку, саме незавершеність політики з перейменувань столичної топонімії є головним недоліком у цій сфері. Навіть пересічний

користувач пошуковика Google, провівши поверховий моніторинг Інтернет-ресурсів, побачить, що досі на мапі Києва існує досить значна кількість вулиць чи провулків, які потребують перейменування, бо є імперськими чи радянськими маркерами (хоч іноді навіть не заідеологізованими). Частина цих топонімів може бути перейменованою у межах процесів декомунізації. Зокрема, у Києві досі є вулиці, назви яких присвячені радянським воєначальникам (Генерала Пухова, Маршала Говорова, Толбухіна тощо), основоположникам марксизму (три вулиці Карла Маркса, вул. Енгельса) чи, наприклад, Челюскінцям і Чкалову. Інша частина вулиць може бути перейменована за політики деколонізації та дерусифікації (хоч відповідного так званого деколонізаційного закону немає). Наприклад, у Києві існують ще вулиці Суворова та Кутузова, дві вулиці Московські і один провулок Московський тощо. Є потреба перейменувати такі вулиці у Києві: чотири вулиці і один провулок Мічуріна, три вулиці Гоголя, дві вулиці, одна площа і один провулок Льва Толстого, вулиця і три провулки Маршака, вулиця і п'ять провулків Лермонтова, дві вулиці Матросова, вулиця Пушкіна і вулиця Пушкінська, вулиця Тургенєвська і дві вулиці та один провулок Тургенєва тощо.

Висновки. З початком Революції Гідності та військової агресії Росії у 2014 р. в українському соціумі зросло розуміння того, що пам'ятники радянським та російським імперським діячам та названі на їх честь площі, проспекти, вулиці, провулки є фактично маркерами російської присутності в Україні. Боротьба з радянським та російським ідеологічним спадком загалом отримала підтримку в різних соціальних групах.

Перейменування площ, вулиць, провулків, що відбулося за останні роки у Києві, кардинально змінило міський публічний простір. Зникло багато урбанонімів, що утверджували російські колоніальні символи та смисли, увічнювали і героїзували події та діячів радянської та імперської історії, які упокорювали Україну, поширювали імперську ідеологію та владу. Зокрема, зі столичних вулиць зникли назви, що пов'язувались тим чи іншим чином з іменем В. Леніна та інших постатей радянського пантеону — Ф. Дзержинського, В. Антонова-Овсієнка, М. Щорса, М. Калініна, Г. Петровського, В. Кіквідзе, О. Коллонтай, Ю. Коцюбинського, С. Будьонного, Г. Котовського, В. Чапаєва, В. Примакова, М. Ратманського, С. Кірова, Г. Жукова, М. Ватутіна, О. Сабурова, М. Горького, О. Фадєєва, Павлика Морозова тощо. Зникли

й деякі імена, пов'язані з імперським періодом (М. Кутузов, О. Суворов, М. Скобелев та інші).

Одночасно у київській топоніміці не лише повернули старі історичні назви (як, наприклад, вулиці Велика Васильківська чи Ділова), але й увічнили низку діячів українського пантеону, що однозначно асоціюються як непримиренні борці з російським імперіалізмом у всіх його проявах. Зокрема, на мапі Києва з'явилися імена Петра Болбочана, Марка Безручка, Михайла Омеляновича-Павленка, В'ячеслава Липинського, Василя Тютюнника, Євгена Коновальця, Степана Бандери, Романа Шухевича, Василя Кука тощо. Крім того, глорифіковано постаті, пов'язані з подіями нещодавньої історії, — Революцією Гідності та російсько-українською війною, що досі триває. Це збільшує кількість українських сенсів та смислів у міському публічному просторі Києва та сприяє формуванню національної пам'яті та ідентичності.

Боротьба за поширення українських маркерів у столичному публічному дискурсі ще далека від завершення. Про це свідчать судові позови, ініційовані проросійськими організаціями та діячами. Крім того, досі залишаються урбаноніми, які мали б стати об'єктами декомунізації та деколонізації. Отже, дискурс пам'ятей у назвах київських вулиць і площ має залишатися в полі уваги дослідників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лучик В. В. Відновлення історичних топонімів як чинник українського державотворення // Магістеріум: збірник / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Вип. 43. Мовознавчі студії. Київ. 2011. С. 49–53.
2. Савчук Н. Мотивація топонімікону міста Києва // Філологічний часопис. 2015. Вип. 1. С. 106–113.
3. Панекіна Т. І. Назва Київ в українських прислів'ях та приказках [Електронний ресурс] / Т. І. Панекіна. URL: <http://karpenko.in.ua/wpcontent/uploads/2012/12/Panekina.pdf>.
4. Себта Т. М. Топонімічні перейменування в окупованому Києві. Київ і кияни. Матеріали щорічної науково-практичної конференції (Музей історії міста Києва). Київ: Кий, 2010. Вип. 10. С. 195–213.
5. Себта Т. М. Топонімія Києва і Рівного у 1941 — 1944 рр.: тенденції і характер перейменувань. Пам'ятки України. 2013. № 4. С. 42–50.

6. Гедз В. Топоніміка київських вулиць періоду нацистської окупації 1941–1943 рр. в історичних дослідженнях. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/09.07.2016/pdf/VIM_12_2016_26-33.pdf.
7. Гирич І. Б. Сучасна київська топоніміка як вияв історичної свідомості // Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 8. С. 133–141.
8. Белей Л. Декомунізація топонімії: українські проблеми та європейський досвід // Український тиждень. 2015. № 16/17. С. 12–15. URL: <https://tyzhden.ua/History/134840>.
9. Вулиці міста Києва. Офіційний довідник. Додаток до Рішення Київської міської Ради від 22.01.2015 № 34/899. URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/OEBEF1BFB0A67CAAC2257E37006870CE?OpenDocument.
10. Кармазіна М. Грані сучасної політики й політичної науки в Україні // Кармазіна М. Між історією і політикою. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. С. 143 — 152.
11. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing. 2019. 654 с.
12. Кучма Л. Украина — не Россия. Москва: Время, 2003. 560 с.
13. Гирич І. Чи потрібна в Києві подальша деколонізація та дерусифікація міського інтелектуального простору? // Київські історичні студії: науковий журнал. 2018. № 2 (7). С. 130–139.
14. Київрада перейменувала частину вулиці Мазепи на Лаврську. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2094576.html>.
15. Чорна М. Труднощі перейменування // Хрещатик. 2011. 11 листопада. URL: <http://kreschatic.kiev.ua/ua/3992/art/1320953323.html>.
16. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.
17. Перелік вулиць у місті Києві, які перейменовані протягом 2014–2020 років. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereyrenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html>.
18. Кличко: юристи Київради захищатимуть рішення про проспект Шухевича. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40258627>.
19. Шрамович В. Проспекти Бандери і Шухевича: хто, чому і як судиться через перейменування. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48774760>.

20. Проспекти Бандери і Шухевича лишаються. Рішення суду. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50713362>.
21. Проспект Бандери ще лишається. Що значить скандальне рішення суду. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-5602200>.
22. ОАСК скасував перейменування проспекту Бандери — Київ готує апеляцію. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3188705-oask-skasuvav-perejmenuvanna-prospektu-banderi-kiiv-gotue-apelaciu.html>.
23. Не лише проспект Бандери: УІНП готує апеляцію на рішення суду щодо перейменування вулиць. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3189339-ne-lise-prospekt-banderi-uinp-gotue-apelaciu-na-risenna-sudu-sodo-perejmenuvanna-vulic.html>.
24. Данильчук Д. Час великих змін у столичній топонімії [Time of great changes in the capital's toponymy] // Данильчук Д. Про кого розповідають назви вулиць: Київські перейменування 1988–2019 років. Довідник. Друге видання. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2020. С. 280–294.

REFERENCES

1. Luchyk, V. V. (2011). Vidnovlennia istorychnykh toponimiv yak chynnyk ukrainskoho derzhavotvorennia [The restoration of historical toponyms as a factor of Ukrainian state formation]. *Mahisterium: zbirnyk. Nats. un-t «Kyievo-Mohylian. akad.»*. Vol. 43. *Movoznavchi studii*. Kyiv. pp. 49–53.
2. Savchuk, N. (2015). Motyvatsiia toponimikonu mista Kyieva [The motivation of the toponymicon of Kyiv city]. *Filolohichniy chasopys*. Vol. 1. pp. 106–113.
3. Paniekina, T. I. Nazva Kyiv v ukrainskykh prysliviakh ta prykazkakh [Name of Kyiv in Ukrainian proverbs and sayings] URL: <http://karpenko.in.ua/wpcontent/uploads/2012/12/Panekina.pdf> (20.04.2021).
4. Sebta, T. M. (2010). Toponimichni pereimenuvannia v okupovanomu Kyievi [Toponymic renamings in occupied Kyiv]. *Kyiv i kyiany. Materialy shchorichnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Muzei istorii mista Kyieva)*. Kyiv: Kyi. Vol. 10. pp. 195–213.
5. Sebta, T. M. (2013). Toponimiia Kyieva i Rivnoho u 1941–1944 rr.: tendentsii i kharakter pereimenuvan [Toponymy of Kyiv and Rivne in 1941–1944: tendencies and character of renamings]. *Pamiatky Ukrainy*. Vol. 4. pp. 42–50.

6. Hedz, V. Toponimika kyivskykh vulyts periodu natsystskoi okupatsii 1941–1943 rr. v istorychnykh doslidzhenniakh [Toponymy of Kyiv streets during the Nazi occupation of 1941–1943 in historical research] URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/09.07.2016/pdf/VIM_12_2016_26-33.pdf. pp. 26–33 (20.04.2021).
7. Hyrych, I. B. (2013). Suchasna kyivska toponimika yak vyriav istorychnoi svidomosti [Modern Kyiv toponymy as a manifestation of historical consciousness]. *Natsionalna ta istorychna pamiat*. Vol. 8. pp. 133–141.
8. Belei, L. (2015). Dekomunizatsiia toponimii: ukrainski problemy ta yevropeyskyi dosvid [Decommunization of toponymy: Ukrainian problems and European experience]. *Ukrainskyi tyzhden*. Vol. 16/17. pp. 12–15 URL: <https://tyzhden.ua/History/134840> (20.04.2021).
9. Vulytsi mista Kyieva. Ofitsiinyi dovidnyk. Dodatok do Rishennia Kyivskoi miskoi Rady vid 22.01.2015 № 34/899 [Streets of Kyiv. Official guide. Annex to the decision of Kyiv City Council of 22.01.2015 Vol. 34/899] URL: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/0EBEF1BFB0A67CAAC2257E37006870CE?OpenDocument (20.04.2021).
10. Karmazina, M. (2015). Hrani suchasnoi polityky y politychnoi nauky v Ukraini [The facets of modern politics and political science in Ukraine]. Karmazina, M. *Mizh istoriiei i politykoiu*. Kyiv: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. pp. 143–152.
11. Hrytsak, Ya. (2019). *Narys istorii Ukrainy. Formuvannia modernoi natsii XIX–XX stolittia* [Essay on the history of Ukraine. Formation of a modern nation in the XIX–XX centuries]. Kyiv: Yakaboo Publishing. 654 p.
12. Kuchma, L. (2003). *Ukrayna — ne Rossyia* [Ukraine is not Russia]. Moskva: Vremia. 560 p.
13. Hyrych, I. (2018). Chy potribna v Kyievi podalsha dekolonizatsiia ta derusyfikatsiia miskoho intelektualnoho prostoru? [Is further decolonization and de-Russification of the urban intellectual space needed in Kyiv?]. *Kyivski istorychni studii: naukovyi zhurnal*. Vol. 2 (7). pp. 130–139.
14. Kyivrada pereimenuvala chastynu vulytsi Mazepy na Lavrsku [The Kyiv City Council renamed part of Mazepa Street to Lavrska] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2094576.html> (20.04.2021).

15. Chorna, M. (2011). Trudnoshchi pereimenuvannia [The difficulties of renaming]. Khreshchatyk URL: <http://kreschatic.kiev.ua/ua/3992/art/1320953323.html> (20.04.2021).
16. Zakon Ukrainy «Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky» [Law of Ukraine “On Condemnation of Communist and National Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and Prohibition of Propaganda of Their Symbols”] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (20.04.2021).
17. Pereelik vulyts u misti Kyievi, yaki pereimenovani protiahom 2014–2020 rokiv [The list of streets in Kyiv that were renamed during 2014–2020] URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereymenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html> (20.04.2021).
18. Klychko: yurysty Kyivrady zakhyshchatymut rishennia pro prospekt Shukhevycha [Klitschko: Kyiv City Council lawyers will defend the decision on Shukhevych Avenue] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40258627> (20.04.2021).
19. Shramovych, V. Prospekty Bandery i Shukhevycha: khto, chomu i yak sudytsia cherez pereimenuvannia [Bandera and Shukhevych Avenues: who, why and how is being sued for renaming] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48774760> (20.04.2021).
20. Prospekty Bandery i Shukhevycha lyshaiutsia. Rishennia sudu [Bandera and Shukhevych avenues remain. The court’s decision] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50713362> (20.04.2021).
21. Prospekt Bandery shche lyshaietsia. Shcho znachyt skandalne rishennia sudu [Bandera Avenue still remains. What does the scandalous court decision mean?] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-5602200> (20.04.2021).
22. OASK skasuvav pereimenuvannia prospektu Bandery — Kyiv hotuie apeliatsiiu [The KDAC has canceled the renaming of Bandera Avenue — Kyiv is preparing an appeal] URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3188705-oask-skasuvav-perejmenuvanna-prospektu-bandery-kiiv-gotue-apelaciu.html> (20.04.2021).
23. Ne lyshe prospekt Bandery: UINP hotuie apeliatsiiu na rishennia sudu shchodo pereimenuvannia vulyts [Not only Bandera Avenue: UINR is preparing an appeal against the court’s decision to rename the streets] URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/3189339->

ne-lise-prospekt-banderi-uinp-gotue-apelaciu-na-risenna-sudu-sodo-perejmenuvanna-vulic.html (20.04.2021).

24. Danylchuk, D. (2020). Chas velykykh zmin u stolychnii toponimii [Time of great changes in the capital's toponymy]. Danylchuk, D. Pro koho rozpovidaiut nazvy vulyts: Kyivski pereimenuvannia 1988–2019 rokiv. Dovidnyk. Druhe vydannia. Kyiv. TOV «Vydavnytstvo «KLIIO». pp. 280–294.